

BİLGİ ÜZERİNE KURAMSAL BİR YAKLAŞIM

Nazan (Özenç) Uçak*

ÖZ

Makalede, bilgi kavramının tanımlanması ve bu alanda var olan terminolojik zorluklar ele alınarak, kütüphanecilik alanında bilginin tanımlanmasına çalışılmıştır. Bilgi türleri ve bunların özellikleri açıklanmıştır. Ayrıca makalede, bilginin iletilmesi ve iletim kanallarına da yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Bilgi, Bilgi türleri, Bilgi kanalları

ABSTRACT

In this paper, information as a concept, terminological problems related to this concept-especially differences between "information and knowledge"-and also information in Librarianship, are examined. Additionally, different kinds of information and information channels are presented.

Keywords: Information, knowledge, kinds of information, information channels

GİRİŞ

Toplumsal bir varlık olan insan, çevresini kontrol edebilmek, geleceğini belirlemek ve öğrenme güdüsünü karşılayabilmek için sürekli bir etkinlik içindedir. İnsanın yaşamını sürdürebilmesi, sonsuz sayıdaki gereksinimlerini karşılayabilmesi, sosyal etkinliklerini düzenleyebilmesi ve doğaya hakim olabilmesi için bilgiye gereksinimi vardır. İnsanın var oluşundan bu yana önemli olan "bilgi"nin ne olduğu sorusu ise bütün düşünürlerin ilgisini çekmiştir. İlk çağlardan bugüne dek süren bu çabanın sonucunda "Bilgi Kuramı" doğmuştur.

* Yrd. Doç. Dr.; Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Üyesi (ucak@hacettepe.edu.tr)

Düşünce tarihi içinde bilgi bazen, kendi içimizde bir ilerleme, mükemmelliğe ulaşma, bazen de eşya ve doğaya egemen olmak için bir araç olarak görülmüştür. Platon tarafından savunulan birinci görüşte bir edilgenlik vardır. Bacon ve Comte tarafından savunulan ikinci görüş ise, egemen olmak için bilmek esasına dayanır ve bilimsel açıdan geçerli olan bilgi bu anlayıştan kaynaklanmaktadır. Etken olan bu bilgi anlayışının, yirminci yüzyılda etkisini daha da artırdığı görülmektedir. Bu yüzyılda ortaya çıkan "Bilgi Sosyolojisi" tüm bilimlerin ortak konusu olan bilgiyle, toplumsal ortam arasındaki ilişkiyi incelemektedir (Armağan 1974: 2-9).

Bilgi; birbirinden ayrılmayan iki öğeden oluşmaktadır. Bunlardan birisi bilen (insan), öteki ise bilinen, araştırılan (var olan) nesnedir. Her bilgi bu iki öğeye ve bunlar arasında kurulan bağa dayanır. Bilene, bilgi teorisi terminolojisinde "suje"; bilinen veya bilinmesi gereken şeye de "obje" adı verilir. Objeye var olan şeydir. Bu; doğal bir nesne, tarihsel bir belge, dil, yazı, matematiksel bir problem, sosyal veya ekonomik bir olgu olabilir. Bilgi; suje ile bu objeler arasında oluşan bağıdır (Mengüşoğlu 1992: 47-48).

Genellikle bilen bir özne ile bilinen bir nesne arasındaki ilişki olarak incelenen bilgi sürecinin, bu iki öğesine farklı anlam ve ağırlıkların verilmesi, farklı bilgi felsefesi anlayışlarının doğmasına neden olmuştur. Daha çok nesneye ağırlık veren, bilginin dış dünyadaki nesnel varlığını savunan görüş realist görüştür. İdealistler ise özneye ağırlık vermişler ve gerçekte var olmayan nesnelere yönelik bilgiyi savunmuşlardır.

Bilgi, gerçekte anlaşılması zor ve tartışmalı bir kavramdır. Bu konuda ileri sürülen tanımlar çok çeşitlidir. Değişik toplum ve değişik kültürlerdeki araştırmacılar farklı tanımlar geliştirmektedirler. Bu alanda birbirinden farklı 400 civadında bilgi tanımının var olması konuyla ilgili bir fikir verebilmesi açısından önemlidir. Bu durum, bilimsel ve kültürel iletişim açısından önlenemez yanlış anlamalara neden olmaktadır. Örneğin bazı araştırmacılar, bilgi bilgidir, enerji veya madde değildir derken; bazı araştırmacılar bilgiyi enerji ve madde arasında sıralamaktadırlar. Bilgiyi tek bir kavram olarak değil, karmaşık ilişkilerden oluşan kavramsal bir dizin olarak ele almakta yarar vardır (Yuexiao 1988: 480).

Antik çağlardan beri üzerinde tartışılmasına rağmen, bütün filozofların kabul edeceği bir bilgi tanımı bulmak zor, hatta olanaksızdır. Ayrıca neyin bilgi olduğu, neyin bilgi olarak kabul edilemeyeceği; bilgi, inanç ve gerçek ilişkisi hala tartışılmaktadır. Bilgi ve bilmek kavramlarını bir arada ele alıp inceleyen Russell (1970: 20-26), bilgi üzerine yapılan tanımları inceledikten sonra, bu alanda kesin bir tanım yapmanın zorluğunu ortaya koymakta ve neyin bilgi olduğu sorusu üzerinde yoğunlaşmanın önemini vurgulamaktadır.

Bir seçim yapmamız söz konusu olduğunda gereksinim duyduğumuz şey bilgidir. Daha önceden bildiklerimizi değiştiren de bilgidir. Bu yüzdendir ki bilgi daha çok etkilerine dayanılarak tanımlanmaktadır. Bireyler bilgiyi kendi dünya görüşlerine ve ideolojilerine göre açıklama eğilimindedirler. Bu nedenle bilgi tanımları epistemolojik görüş açıları ve ayrılıklarını yansıtmaktadır. Bir yanda, bilginin maddesel dünyanın yapısı içinde var olduğunu ve biz olsak da olmasak da var olacağını savunan görüş; diğer yanda, insanın dışındaki dünyanın sadece bilenin kavramlar sistemi tarafından işlendiği zaman bilgiye dönüşebileceğini savunan bir görüş vardır. Bireyin kavramlar sistemi, içinde bulunduğu toplumun değer yargıları, gereksinimleri ve kültür düzeyinin bir ürünüdür. Bilgi ve gereksinimlere bağlı olarak toplumsal anlayış da değişime uğramaktadır (Mc Garry 1983:98).

Bilgi kavramı, geniş ölçüde felsefi bir temele dayanır. Tanımlar da bunu kanıtlayacak doğrultuda yapılmaktadır. Felsefi açıdan bilgi, ne özel tip bir nesnedir, ne de herhangi bir şeyin içeriğidir. Bilgi, nesne ile içerik arasındaki ilişkiyi, karşılıklı iletişimi oluşturandır (Yuexiao 1988: 480-481).

Bilgi herhangi bir mesleğin çalışma alanıyla sınırlı değildir. Disiplinler arası bir kavram olan bilgi; kütüphanecilik kadar, antropoloji, arkeoloji, sosyoloji, felsefe ve benzeri çalışma alanlarının da konusudur. Ne şekilde olursa olsun bilgi, insanlık tarihi süresince, tüm zamanlarda insan topluluklarının gelişmesinde, düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde en önemli unsur olmuştur. Bütün bunlara rağmen bilgi tarihine bakıldığında, bilgiyi tanımlayıcı çalışmaların yetersiz ve eksik olduğu görülmektedir (Stevens 1986: 2-3).

BİLGİ KAVRAMININ TANIMLANMASI VE TERMINOLOJİK ZORLUKLAR

Bilgi kavramının tanımlanmasındaki en büyük sorunlardan birisi de , veri (data), bilgi (information) ve bilgi (knowledge) sözcüklerinin çoğu kez aynı anlamda kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Veri (data), bilgi (information) ve bilgi (knowledge) arasındaki farkı ortaya koymaya çalışan pek çok sayıda tanım geliştirilmesine rağmen, bu kavramlar arasındaki karmaşa devam etmektedir. Sorun sadece tanım eksikliği ve bu sözcükler arasındaki farkın net olarak açıklanamaması da değildir. Bilgi (information) teriminin çoklu kullanımı da karışıklığı artırmaktadır. Bilgi (information), bazen fiziksel bir varlık veya olgu, bazen mesajların transfer edildiği iletişim kanalı, bazen de veri şeklinde açıklanmakta veya kullanılmaktadır. Araştırmacılar bu kavramlar arasındaki ayrımı yapmada çoğu kez hataya düşmektedirler (Wilson 1981:3).

Veri (data), bilgi (information) ve bilgi (knowledge) arasındaki ayrımı yaparken, “information” karşılığı kullanılan bilginin yeri, veri ile “knowledge” karşılığı kullanılan bilgi arasındadır. Bilgi bir ürün olarak düşünülecek olursa dıştan gelen girdilere gereksinim vardır. Bu girdiler işlenerek, kullanılır ve iletilebilir duruma dönüştürülürler. Bilgi kavramının anlaşılabilmesi için, bu terimlerin çözümlenmesi ve aralarındaki farkın açıklanması gerekmektedir.

Veri (data); işlenmemiş, düzenlenmemiş ham gerçeklerdir (Davis 1991: 181). Veri, bilginin kaynağıdır. Bilgi (information) toplanmış, anlamlı bir şekilde işlenmiş veridir. Veri, bilginin (information) ham maddesini oluşturur. Kararların alınmasına yardımcı olacak bilgiyi (information) üretmede veriden yararlanırılır. Her tür bilginin oluşumunu sağlayan kaynak veridir (Long 1991: 11).

Günlük dilde sıkça kullanılan bilgi sahibi olmak, bilgi almak, bilgi (information) ile bilgi (knowledge) arasındaki ilişkiyi ve birlikte kullanımlarını göstermektedir. Genelde günlük kullanımda bilgi (information), kişi ve iletişimiyle bağlantılıdır. Bilgi (knowledge) ise kişinin bilinciyle ilgilidir. Bilginin (information) alınması ve verilmesi de bilinçli yapılan davranışlardır. Bilgi (information) ve bilgi (knowledge) bu yüzden geniş ölçüde birbiriyile karıştırılmakta, çoğu kez de eş anlamlı sözcükler olarak kullanılmaktadır (Kirschenmann 1970: 19).

Kemp (1976: 161) bilgiyi (knowledge) kanıtlanmış gerçekler olarak kabul etmektedir. Bu anlamda bilgi (knowledge); bilme duygusu, daha önceden bilinenin kabullenilmesi anlamını taşımaktadır. "Knowledge" anlamındaki bilginin tanımlanması, "information" anlamındaki bilginin tanımlanmasından daha zor ve karmaşıktır. Kütüphaneciler, psikologlar ve davranış bilimciler tarafından farklı açılardan incelenmekte ve değerlendirilmektedir.

Bilgi (information) ve bilgi (knowledge) arasındaki farkı ortaya koymak açısından, bilgiye (knowledge) daha yakından bakmak ve özelliklerini açıklamakta yarar vardır. Etimolojik açıdan bakıldığında latince kökenli olan "informatio" terimi; şekiller, planlar yada dizgeler anlamına gelen "forma" ve "formatio" sözcüklerinden türemekte ve haber anlamına gelmektedir (Mc Garry 1983: 98). Aynı zamanda birşeyin hayal edilmesi ve bunun ifade edilişi anlamını taşıyan "informare" eğitmek, öğretmek anlamında da kullanılmıştır (Kirschenmann 1970: 18).

Knowledge da, *information* gibi Latince kökenli bir sözcüktür. Latince'ye Avrupa dillerinden "gen" köküyle girmiş, ilk olarak "natio" şeklinde kullanılmıştır. Daha sonra bilmek anlamında "cognosco" ve bilgi anlamında "cognitio" olarak yer almıştır. Dilimizde ise bilgi sözcüğü "bilmek" kökünden türetilmiştir. Bu anlamda bilgi genellikle bilinen ve bilme edimi anlamında kullanılmaktadır (Hançerlioğlu 1976: 165)

Bilgi (knowledge), bilgiden (information) sonraki basamağı oluşturmakta, daha sonraki oluşumu ifade etmektedir. Bilgi (knowledge), bilginin (information) ötesinde, bilginin yorumlanması, belli bir değere göre işlenmesi, bilgiyi alanın etkinlikleri doğrultusunda hazırlanmasıdır (Kochen 1975: 5).

Bilgi (knowledge) bir bütündür. Tek tek katılımların, birbiriyle uyumlu bir bütün oluşturmasıyla meydana gelir. Bu nedenle bilgi (knowledge) bir sistem olarak ele alınabilir ve örgütlenme esasına dayanır. Bilgi (knowledge) kesin değildir. Zaman ve çevreye göre değişebilir. Sosyal etkenlerin bilgiye olan etkisi, değişik toplumlarda, değişik toplumsal ve bireysel bilgilerin oluşmasına neden olur (Kemp 1976:163-166). Birbiriyle farklı anlamlar taşıyan *information* ve *knowledge* söz-

cüklerinin, Türkçede tek bir karşılık olarak “bilgi” sözcüğüyle tanımlanması, var olan karmaşayı daha da artırmaktadır. Son yıllarda Türkçeye bilgi karşılığı olarak giren “enformasyon” sözcüğü ile bu karmaşa önlenmeye çalışılmışsa da; bilgi erişim, bilgi yönetimi, bilgi gereksinimi, bilgi kullanımı, bilgi bilim gibi terimlerin yaygın kullanılmaya başlaması bu karmaşanın çözülmediğini göstermektedir. Bu nedenle yazımızda “information” karşılığı olarak “bilgi” terimini kullanmamızın daha yerinde olacağı düşünülmüştür.

Pek çok başvuru kaynağı bilgiyi, “haber” açısından ele alıp tanımlamaktadır. Bu tanımlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Bilgi, “bildirme işi”; “eğitici bilginin iletimi”; “bazı olay ve gerçeklerin haber olarak iletilmesidir” Bilgi; “bilgilenmek üzere alınan veya sahip olunan şey”; “nesne durumundaki bilginin zihinde anlaşılabilir olarak bilgilenme durumuna gelme süreci” şeklinde de tanımlanmaktadır. Literatürde bilginin tanımı konusunda bir fikir birliği yoksa da, en çok kullanılan ve atfı yapılan tanım bilginin “şüpheli azaltan şey” olduğudur. Geniş ölçüde kabul görmesine rağmen, bu tanım bilginin gerekliliği ve yeterliliğini tanımlamaya uygun değildir. Ayrıca, her şüpheli azaltan şey bilgi olmayabilir (Feeney ve Grieves 1994: 10).

Bilgi sıkça “anlam yüklü sembol ve semboller grubu” olarak tanımlanmaktadır. Bilgiyi alan açısından bakıldığında, “bilgi alıcının evrensellik boyutunu artıran veya değiştiren şeydir” (Bouazza 1989: 145). Bilginin alınması herhangi bir etki yaratması beklenmeden, doğal bir şekilde olabilir. Fakat bilgi alındıktan sonra, alıcı üzerinde var olan fikirlerin olumlu ve olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır (Katz 1982: 18). Bu açıdan bakıldığında, bilgi (information), bilginin (knowledge) alıcı tarafından tam olarak özümsemmeden önceki bilinmezlik halidir. Eğer bir mesaj alıcı tarafından daha önceden biliniyorsa, yeni bilgi bir anlam taşımaz (Logley ve Shain 1989:260).

Feeney ve Grieves (1994: 10-11) bilgi ile ilgili geliştirilen kuram ve tanımları bir sistematik düzen içinde ele almış ve gruplandırmışlardır. Bunlardan ilk grup; *information* anlamındaki bilgiyi, *knowledge* anlamındaki bilgiyi geliştiren herhangi bir şey olarak gören görüştür. Bu görüşe göre, *information* anlamındaki bil-

ğinin önemi, daha çok bilgiyi (knowledge) oluşturan şey olmasındadır. ikinci gruptaki teoriler, bilgiyi; şüpheyi azaltan, güçlükleri gideren etken olarak ele almaktadırlar. Üçüncü görüş ise, *information* anlamındaki bilgiyi, *knowledge* anlamındaki bilginin gösterilmesi veya ifade edilmesi olarak inceleyen görüştür. Bütün bu yaklaşımlar da göstermektedir ki, bilgiyi anlamamızda bakış açılarımız etkindir. Bu da her zaman yaklaşımların ve tanımların yanlı olacağını göstermektedir. Sonuçta unutulmaması gereken, bilginin dilbilimsel, kültürel, sosyal ve teknolojik etkilere bağlı bir kavram olduğudur.

Bilgi kavramının tüm disiplinleri içine alacak ve doğru anlaşılacak ortak bir tanımını yapmak olanaksızdır. Böyle bir tanım geliştirme gayreti de artık günümüzde yersiz bulunmaktadır. Pek çok disiplinin konusu olan bilgi, her disiplin içinde değişik şekillerde anlaşılmakta ve tanımlanmaktadır. Bir disiplin için uygun olan tanım, bir diğeri için yetersiz veya çok kapsamlı olabilmektedir. Her bilim dalı kendi içinde bilgiyi tanımlama ve anlama çabası içindedir (Stevens 1986: 5-6). Her meslek veya bilim dalının kendi alanı için geçerli bilgi tanımını yapması, bilgiye bakış açılarının ve tanımlar arasındaki farklılıkların anlaşılması için gerekli ve önemlidir. Bilimsel iletişim ve gelişimin tam olarak gerçekleştirilmesi buna bağlıdır. Fakat genelde bilim adamları bu tanımları yaparken, bilginin yapısı ve fonksiyonlarını sadece felsefi açıdan ele almakta, tüm bilim dallarını kapsayacak tanımlar geliştirmeye kalkışmaktadırlar. Bu iki nedenle de çoğunlukla hataya düşülmektedir (Yuexiao 1988:484).

KÜTÜPHANECİLİK AÇISINDAN BİLGİNİN TANIMLANMASI

Her bilim dalında olduğu gibi, kütüphanecilik ve bilgi bilim dallarında da bilgiyle ilgili tanımlar geliştirilmiştir. Bu alanda en kapsamlı ve en çok atıfta bulunan çalışma Wellish (1972) 'e aittir. Wellish (1972) kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında yapılan 39 tanımı incelemiş ve bunlardan sadece 8 tanesini, bilgiyi yeterince açıklayıcı ve tanımlayıcı olarak kayda değer bulmuştur. Bu tanımlarda sadece kütüphanecilik ve bilgi bilim'le ilgili kavramlar esastır. Bu nedenle bu tanımlar, herkesçe kabul edilebilecek, genel unsurlar içeren tanımlar değildir.

Kütüphanecilik ve bilgi bilim açısından bakıldığında, 1965 'e kadar bu alanlarda geçerli olacak bir tanım bulmak olanaksızdır. Bilgi bilim konusunda geliştirilen ilk tanım: "Bilgi; ham, saf ve işlenmemiş veriler topluluğundan ibarettir" şeklinde yapılmıştır. Daha sonra geliştirilen tanımlarda, bilginin iletilibilme özelliği üzerinde durulmuş, "bilgi, karşılıklı iletilibilme özelliği olan nesne" olarak tanımlanmıştır. Sonraki çalışmalarda, bilginin toplum için yararı, ideolojik görüşler ışığında tanımlara yansıtılmıştır. Bilgi konusunda çalışmalar ilerledikçe, bilginin problem çözümü ve bu açıdan sağladığı yararlar ön plana çıkarılmış ve bilgi bu özelliğiyle tanımlanmıştır (Wellish 1972: 471-472).

Kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında, bilgi değişik kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Bu kategorileri incelediğimizde; bilginin yapısı, işlenebilmesi ve mesaj olarak iletilibilme özelliklerinin dikkate alındığını görmekteyiz. Kütüphanecilik alanında bilgiyi tanımlayan pek çok çalışmada, bilginin kaydedilmiş olma özelliği vurgulanmaktadır. Bu alanda yapılan tanımlardan birkaçı şu şekilde sıralanabilir: "Bilgi, kağıt veya herhangi bir ortam üzerine, anlaşılabilir şekilde kaydedilebilen ve iletilen veriler topluluğudur" (Harrod 1987: 381). "Toplanmış, düzenlenmiş ve anlamlı bir şekle dönüştürülmüş veri bilgidir" (Long 1991: 498).

Bilgi, kullanıcı çalışmalarının da konusudur ve çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu kapsamda bilgi; "gerçek verilerin ortaya konması", "öneri veya fikir", "kitap, dergi gibi fiziksel bir nesne", "yazılı ve sözlü iletişimde mesajın taşındığı kanal" ve son olarak "alıcının düşünce yapısında değişiklik yaratacak herhangi bir metin" olarak, çalışma alanına uygun şekilde tanımlanmıştır (Rohde 1986: 51-52).

Bilgi arama ve problem çözme açısından bakıldığında, bilgi, bilimsel gerçeklerin bilinmesi anlamındadır. Yine bu bakış açısına göre sınıflandırıldığında; problem bilgisi (problem information) ve problem çözme bilgisi (problem solving information) olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu bakış açısı, özellikle belli bir mesleğe bağlı kişilerin bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışlarının incelendiği araştırmalarındaki bilgi yaklaşımını yansıtmaktadır (Byström ve Jarvelin 1995: 192).

Bütün bu tanımların ışığı altında bilgiyi kendimize göre tanımlayacak olursak:

Bilgi; çeşitli kaynaklardan farklı kanallarla belirli bir amaç için elde edilen, özüm-senen ve daha önce var olan bilgide değişiklik yaratarak, bir etkinlik için kul-lanılabilen ve başkalarına iletilebilmek üzere farklı ortamlara kaydedilebilen bir olgudur.

BİLGİ TÜRLERİ

İnsanların doğayı kontrol altına almasında, olay ve nesnelere anlamasında yardımcı olan bilgi, insanın gelişimi ve sosyalleşmesini de sağlar. Düşünce tarihi içinde, farklı algılama ve tanımlamalar sonucu bilgi çeşitli gruplara ayrılmıştır. Fel-sefi açıdan bilgi, içeriğine göre anlamsal (semantic) ve anlamsal olmayan (non semantic) şeklinde ayrılmaktadır. Örneğin bilimsel bilgi sağlam bir anlamsal te-mele dayanır. Anlamsal bilgi beraberinde anlamsal olmayan bilgiyi de taşır.

Bilgi nesnelere göre ele alındığında, biyolojik (biological) ve biyolojik olmayan (non biological) bilgi tanımlarıyla karşılaşmaktayız. Biyolojik olmayan bilgi, kim-yasal ve fiziksel etkileşimle ortaya çıkan olgu ve işlemlerden oluşur. Biyolojik bilgi ise çok daha karmaşıktır. Genetik bilim, fizyoloji, psikoloji, sosyoloji, davranış bilim ve dilbilim gibi alanları kapsamı içine alır.

Bilginin ilk ortaya çıkışının "haberleşme" anlamında oluşu ve bunu hala bu şe-kilde algılayan grupların varlığı, insanı merkez kabul eden bilgi tanımlarına yol aç-mıştır. Toplumsal olmayan açıdan insanı merkez alan bilgi kavramı; antropoloji, genetik, fizyoloji alanlarının konusudur ve her insan için geçerlidir. Toplumsal bir varlık olarak insanı merkez alan bilgi ise; dilbilimsel, kültürel, ekonomik ve politik bilgidir. Bu özellikler insan toplulukları ile ilgili olduğu için, toplumdan topluma de-ğişiklik gösterir. İnsanın esas alındığı bilgi türlerini derinleştirecek olursak, eko-lojik ve çevresel bilginin insan zihninin dışında, insanın fiziksel aktivitelerinden oluştuğunu söyleyebiliriz. İnsanın zihinsel bilgisi ise, bilmeye anlamaya ait kav-ramsal bilgidir ve insanın zihinsel ürünü olarak ortaya çıkar (Yue Xiao 1988: 480-482).

Bilgiyi; epistemik bilgi (epistemic information) ve sistemik bilgi (systemic information) olarak ayıran kuramcılar da vardır. Epistemik bilgi, insan bilgisinin içeriğinin ve kavrayışının esas alındığı bir alandır. Bu alanda bilgiye bakış açısı insan unsuru üzerinde odaklaşmaktadır. İnsanların gerçek dünyayı kavramalarında bilginin etkisi inceleme alanı olarak seçilmiştir. Sistemik bilginin kapsamını ise, özellikle bilginin fiziksel sunumu üzerine yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, insan kavrayışı ve yorumlarının çalışma kapsamı içine alınmasına gerek duyulmamaktadır (Badenoch 1994: 13).

Kütüphanecilik açısından bilgiyi değerlendiren Wellish'in (1972: 173) araştırmasında üç tür bilgiden söz edilmektedir.

1. Mesaj anlamında bilgi: Anlam ifade eden bir bilginin iletilmek amacıyla taşınması, deneyimlerin bir diğer kişiye aktarılmasıdır.
2. İşlem olarak bilgi: Bilginin yaratılması, depolanması, saklanması, araştırılması ve yayılması amacıyla geliştirilen anlamlı davranışlardır.
3. Doküman olarak bilgi: Çözümleyici, birleştirici özellikleriyle yeni olay ve gerçekleri içeren bilgidir.

İngiliz düşünürü Spencer'ın üç tür bilgi bulunduğu yolundaki savı bilgi sınıflamasına yol açmıştır. Spencer 'a göre bu üç tür bilgiden biri toplumsal bilgidir ki bu dağınık ve günlük bilgidir. ikincisi; dağınık bilgilerin, kendilerine özgü bilim dallarında birleştirilip, yasalara bağlanmasından elde edilen bilimsel bilgidir. Üçüncüsü; bilimsel bilgileri evrensel bir yasada birleştirmiş olan felsefi bilgidir. Sanat kuramcıları Spencer'ın bu savına dördüncü bir bilgi sınıfı olarak, sanatsal kavrayışı dile getiren heyecansal bilgiyi katmışlardır (Hançerlioğlu 1976: 166).

Bütün bu sınıflamalar birbirinden farklı çok sayıda bilgi türü olduğunu göstermektedir. Bunlar içinde en sık yapılan ve en çok bilinen ayırım "toplumsal bilgi" ve "bireysel bilgi" şeklindedir. Bireysel bilgi, her bireyin zihninde var olan, sadece o birey aracılığıyla ve sorular sorularak erişilebilen bilgidir. Toplumsal bilgi ise, toplum veya toplumsal bir sistem tarafından toplanan, toplumun tüm bireyleri tarafından eşit ve serbestce erişilebilen bilgidir. Bu iki tür bilgi arasındaki temel

ayrım erişilebilirlik sorunundadır. Bazı toplumlarda toplumsal bilginin olduğu kayıtlara herkesin erişimi söz konusu değildir. Bunlar yarı-toplumsal bilgi (semi-social knowledge) olarak adlandırılmaktadır. Bunlar hükümetler için hazırlanmış yayınlar, personel kayıtları, banka hesapları, vergi kayıtları gibi toplumun alt sistemleri ile ilgili özel kayıtlar olabilir. Bireysel bilgi kişinin zihnindeki bilgiyle sınırlı değildir. O kişiye ait mektuplar, notlar bireysel bilginin parçalarıdır. Pek çok bilgi hem toplumsal hem de bireyseldir. Tüm toplumsal bilgilerin aynı zamanda bireysel bilgileri kapsadığını söyleyebiliriz. Her buluş önce bireysel bilgidir. Toplumsal bilgi olabilmesi için bireysel bilginin tanımlanarak kaydedilmesi ve halka ulaştırılması gerekir. Toplumsal bilginin kaynağı bireysel bilgi olmasına rağmen, bir bireyin tüm toplumsal bilgiye sahip olması beklenemez (Kemp 1976: 25-27).

Bir başka önemli ayrım da felsefi bilgi ile bilimsel bilgi arasında yapılmaktadır. Bilgi hem felsefenin, hem de bilimin ortak bir malzemesidir. Bilimsel bilgi de felsefi bilgi gibi var olan birşeyin bilgisidir. Ancak hareket noktaları ve görüş açıları farklıdır. Felsefe, bilimlerin temeli olan fikirlerle ve onların dayandığı ilkelere uğraşır. Oysa bilim, konu edindiği objelerin özellikleri ve değişmeyen ilişkileri ile ilgilidir. Bilim bütünün parçalarıyla, felsefe ise bütünün kendisiyle uğraşır (Armağan 1974: 9-10). Bilime; düzenli, güvenilir bilgi olarak bakılırsa da, bilimin asıl özelliği gerçeği bulmaya, olgusal dünyayı açıklamaya yönelik bilişsel bir arayış olmasıdır (Yıldırım 1995: 3). Bilimsel bilgi; yöntemli, nesnel, genel, kesin ve öngörülür bilgidir. Kişiden kişiye değişen bir yorumla yorumlanmaz. Herkes için aynı olduğu için nesnelidir. Özel olaylara değil, olaylar topluluğuna uygulandığı için geneldir. Aksi kanıtlanmadığı sürece kesindir ve olayları önceden bildirdiği için öngörülüdür. Bilimsel bilgiye fonksiyonel bir bakış açısıyla yaklaşan Byström (1996), bu bilgiyi kendi içinde şu kategorilere ayırmaktadır:

1. Uzmanlık bilgisi (domain information)
2. İş bilgisi (task information)
3. İş çözümü bilgisi (task solution information)

Malmsjö (1996) ise, bilginin kendi başına bir amacı olmadığını, bir amacı olması için bir etkinlikle birlikte şekillenmesinin gerektiğini belirtmektedir. Bu etkinlik

bir kurum içinde işlerin ne tür bir bilgi ile yürütülmesi gerektiği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında b. gr., farklı amaçlar için iki şekilde sınıflandırılabilir. Bunlar:

1. İşletim bilgisi (operative information): Çalışmanın her aşamasında gereksinim duyulan bilgidir. Her aşama yeni bir işletim bilgisi gerektirir. Bu bilgi doğrudan kurumun etkinliği ile ilgilidir.
2. Yönetim bilgisi (directive information): Bir işin yerine getirilebilmesi için değil, etkinliklerin denetimi ve geliştirilebilmesi için gerekli olan bilgidir. Bu tip bilginin en önemli özelliği doğrudan erişiminin çok nadir olması, fakat diğer bilgilerden, özellikle işletim bilgisinden sonuç çıkarılarak elde edilebilmesidir.

Kurum dışında da bilgiler etkinliklerine göre sınıflandırılabilir. Bunlar:

1. Destek bilgi (supportive information): Bir araştırmanın başlangıcında ilgili problem üzerinde daha önce yapılan araştırma ve çalışmaların sonuçlarını veren bilgidir. Literatür taramaları, veri tabanlarının araştırılması, konuyu bilen uzmanlara danışma, bu bilginin elde edilmesi için yapılan işlemlerdir.
2. Güncel bilgi (state-of-the-art information): Belli bir alandaki bilginin güncel olarak izlenmesinin önemli olduğu durumlarda ortaya çıkan gereksinimi karşılayan bilgidir. Bilgi kullanıcısı bu tür bilgiyle alanında güncel kalabilmekte, yeni gelişme ve yönelimlerden haberdar olabilmektedir. Bu tür bilgi düzenli bilgi gereksinimini karşılar ve kitap, dergi, rapor gibi çeşitli kaynaklardan sağlanabilir.
3. Geri bildirim bilgisi (feedback information): Bu bilgi, işlerin yürütülmesinde ve düzenlenmesinde, verimli ve başarılı olabilmek için gerekli olan bilgidir. Bu amaçla sağlanan ve kullanılan geri bildirim bilgisi, kişilerden, gruplardan ve kurumlardan elde edilebilir.
4. Kişiler arası özel bilgi (private interpersonal information): Bu bilgi türü diğerlerinden farklı olarak özellikle belli bir kurum içerisinde çalışanlar için önem taşımaktadır. Doğrudan kurumun etkinliği ile ilgili olmasa da, dolaylı

olarak çalışmalara etkilemektedir. Bir iş veya proje üzerinde çalışan insanların kişisel bilgilerini, görüş ve düşüncelerini birbirlerine aktarmaları yoluyla elde edilmektedir (Malmsjö 1996: 2-4).

BİLGİNİN İLETİLMESİ

Bilginin en önemli özelliklerinden birisi iletilebilmesidir. Bilginin kazanılmasında olduğu gibi, aktarılmasındaki iletişim kanalları da çok çeşitlidir. Bu iletişim kanalları ve yöntemleri, araştırmacıların yaşamına girdiği günden bu yana, çok önemli aşamalar kaydetmiştir. Bilim adamlarının bilgi arama davranışları da bu gelişmelerden etkilenmiştir. Daha önce bilinmeyen elektronik ortam şimdi iletişimde önemli bir yer tutmaktadır.

Bilginin iletmesini, iletişim şekline bağlı olarak üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar; sözlü iletişim, yazılı iletişim ve elektronik iletişimdir. Sözlü iletişim (oral communication), tarih boyunca en fazla kullanılan, fakat en az belgelenen iletişim şeklidir. En fazla resmi olmayan (informal) insan ilişkilerinde yer alır. Bilim adamları arasında mesleki görüşme sözlü iletişime bir örnektir. Bir başka tip sözlü iletişim ise resmi insan ilişkileriyle ilgilidir. Bunun özelliğini yazılı olmayan kurallar belirler ve karşılıklı etkileşim aşağı yukarı resmi olmayan iletişimdeki gibidir. Konferanslar buna örnek oluşturabilir. Burdaki resmi düzen, katılanlar arasında gayri resmi ilişkilerin kurulmasına neden olmaktadır.

Yazılı iletişimde (written communication), bilginin iletmesi pek çok yöntemle yapılabilmektedir. Bunları gruplandırarak olursak; ilk örnek resmi olmayan (informal) yazılı iletişimdir. Bugün bilim adamları arasında yazılı doküman olarak fazlaca rağbet görmüyorsa da, bilim tarihi içinde, büyük bilim adamlarının geride bıraktıkları mektuplar, ayrı ve önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır. İkinci örnek olarak resmi (formal) yazılı iletişim, özellikle bilimsel alanda en fazla kabul gören iletişim şeklidir. Resmi yazılı iletişimin içine; kitaplar, dergiler, konferans metinleri, tezler, indeksler, abstraktlar ve benzeri yayınlar girmektedir.

İletişim yöntemleri içinde son basamağı oluşturan elektronik iletişim, bilgiyi

geniş kitlelere anında aktarabilme özelliğiyle, daha önceden var olan pek çok iletişim kanalının yerini almıştır. Bilgisayar ve yeni iletişim araçlarıyla resmi ve resmi olmayan bilginin aktarımı söz konusudur. Bu araçlarla metin, sayısal bilgi ve görüntünün ayrı ayrı ve bir arada iletilmesi mümkün olabilmektedir. Veri tabanları bilim adamlarına yeni bilgi ortamları sunarken, elektronik posta ile, bire bir veya gruplarla anında iletişim kurabilme olanağı tanınmaktadır. Bu iletişim, resmi ve resmi olmayan içerikte gerçekleşebilmektedir. Elektronik ortamın yapısı, çalışma bulgularının daha kolay ve geniş kitlelere ulaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Bu olanaklar araştırma sonuçlarının aynı anda pek çok kişi tarafından paylaşılmasında ve topluluğun bilgilenmesinde eskiye oranla daha çok etkili olmaktadır.

BİLGİ KANALLARI

Tasarlanan mesajın başkasına nasıl iletileceği sorusu bilgi kanallarını gündeme getirmektedir. Bilgi kanalı; görüşler, düşünceler, gerçekler ve yorumların iletilmesi anlamındadır. Bu kanallar, “resmi (formal) “ ve “resmi olmayan (informal)” şeklinde ayrılırlar (Ford 1973: 87). Bilgi kaynakları ile bilgi kanalları arasındaki farkı açıklamak gerekirse; kaynak, bilgi gereksiniminde karşılanması beklenen bilgiyi içerir. Kanal ise, bilgi arayan kişiyi uygun kaynağa ulaştıran araçtır. Bilgi farklı kanal ve kaynaklardan sağlanabilir. Bir kanal kaynağa dönüşebileceği gibi, bir kaynak da kanal olabilir. (Byström ve Javelin 1995: 193).

Resmi Bilgi Kanalları (Formal Information Channels)

Mesajların bir sisteme bağlı olarak toplanıp, bir format halinde düzenlenerek resmi bir yolla iletildiği iletişim kanallarıdır. Bu bilgi iletim kanallarının içinde; kitap, dergi, rapor, indeks, abstrakt, yıllık, sayısal veriler, veri tabanları, basılı veya basılı olmayan ders notları girmektedir (Katz 1982: 21). Bu listeye; slaytları, ses bantlarını, plakları, filmleri ve benzeri materyalleri de ekleyebiliriz. Pek çok kişi tarafından kolaylıkla kullanılabilen resmi bilgi kanallarını kendi içinde, “birincil” ve “ikincil” olarak sınıflamak mümkündür. Birincil kanallar asıl mesajı taşıırken, ikincil kanallar bizi birincil kanallara ulaştıran kanallardır (Ford 1973: 87).

Resmi Olmayan Bilgi Kanalları (Information Channels)

Bir sisteme bağlı olmayan, yorumlardan çabuk etkilenebilen, konuşmaya dayalı bilgi kanalları resmi olmayan bilgi kanalları olarak tanımlanmaktadır. Genelde sözlü iletişim üzerine kurulu bu bilgi kanallarında bireyler arası ilişki esastır. Resmi olmayan bilgi kanallarının içine meslektaşlarla yapılan yüz yüze görüşmeler, telefon veya mektupla yapılan tartışmalar, bireyler arasında dolandırılan taslaklar, toplantı ve seminerler üzerine yapılan konuşmalar ve benzeri görüşmeler girmektedir (Finneston 1975: 345; Katz 1982: 20). Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılabilceği gibi resmi olmayan kanalların mutlaka sözlü iletişime dayanması şart değildir. Resmîyet kazanmamış yazılar, kişiler arası yazışmalar, notlar, yazılı olmasına rağmen resmi olmayan iletişim kapsamına girmektedir. Elektronik olarak iletilen bilgi de, hem resmi hem de resmi olmayan bilgi kanalları içinde sınıflandırılabilir. Son yıllarda İnternet' in gündeme girmesiyle, elektronik ortam içinde resmi olmayan iletişimin boyutu genişlemiştir.

SONUÇ

Bilgi, belki her zaman insanlar için önemliydi. Ama sanırız hiç bugünkü kadar, bu önemin farkına varılmadı. Bilgi, her alanın konusu olmasına rağmen, her alanın beklentilerine yanıt verebilecek bir bilgi tanımı yapmak olası değildir. Bunu yapılan tanımlardan açıkça görebiliyoruz. Yapılan çalışmalardan da anlaşılabilceği gibi, bilgi, çalışılan alanın özelliklerine göre farklı algılanmakta ve buna bağlı olarak tanımlanmaktadır.

Kütüphanecilik alanının, sadece bilgiyi üreten ve kullanan bir bilim dalı değil; aynı zamanda, tüm disiplinlerde var olan bilginin seçimi, sağlanması, düzenlenmesi, iletilmesi ve kullanımı konusunda bilgi profesyonellerini yetiştirmeyi amaçlayan bir meslek dalı olması nedeniyle, çok daha özel bir niteliği vardır. Çalışma alanımızın temel malzemesinin "bilgi" olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, tüm bu özelliklere rağmen, kütüphanecilik alanında, bilgi kavramı üzerinde yeterince çalışılmadığını görmekteyiz. Bilgi kavramı konusunda terminolojiden kaynaklanan zorluklar, bazı terimlere Türkçe karşılık bulmada yaşanan sorunlar,

bilgi kaynakları ve bilgi teknolojisinde yaşanan hızlı gelişim ve bunların transferi ile birlikte, var olan sorunlara yenileri eklenmekte ve çözüm daha da zorlaşmaktadır. Bu nedenle konu ile ilgili kuramsal ve terminolojik çalışmaların yararlı olacağına inanmaktayız.

KAYNAKÇA

- Armağan, İbrahim. (1974). **Bilgi ve Toplum I: Bilgi Sosyolojisine Giriş**. İstanbul: Otağ Matbaası.
- Badenoch, Douglas ve diğerleri.(eds)(1994). *The Value of Information*. M. Feeney ve M. Grievess (ed.). **The Value and Impact of Information**. London: Bowker & Sauer.
- Bouazza, Abdelmajid. (1989). "Information User Studies." **Encyclopedia of Library and Information Science**. New York: Marcel Dekker Inc., XLIV: 144-164.
- Byström, Katriina. (1996). "Municipal Administrators at Work: Information Needs and Seeking (IN & S) in Relation to Task Complexity: A Case Study Amongst Municipal Officials." **Information Seeking in Context**, 14-16 August, Tampere.
- Byström, K. ve K. Jörvelin. (1995). "Task Complexity Affects Information Seeking and Use." **Information Processing and Management**. XXXI, 2:191-213.
- Feeney, M. ve M. Grives (ed.) (1994). **Value and Impact of Information**. London: Bowker Saur.
- Finneston, Montaque. (1975). "Information, Communication and Management." **Aslib Proceedings**. August: 349-350.
- Ford, G. (1973). "Research in User Behavior in University Libraries." **Journal of Documentation**. XXIX, March:85-106.
- Hançerlioğlu, Orhan. (1976). **Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harrod' s Librarians' Glossary and Reference Book**. (6th19 ed.) (87). Aldershot: Gower Pub.
- Katz, William A. (1992). **Introduction to Reference Work vol 2: Reference Services and Reference Processes**. New York: Mc Graw-Hill.
- Kemp, D. A. (1976). **The Nature of Knowledge: An Introduction for Librarians**. London: Clive Bingley.

- Kirschenmann, Peter Paul. (1970). **Information and Reflection**. New York: Humanities Press.
- Kochen, Manfred. (ed.) (1975). **Information for Action: From Knowledge to Wisdom**. New York: Academic Press.
- Long, Larry. (1991). **Introduction to Computers and Information Processing**. Englewood Cliff: Prentice Hall.
- Malmisjö, Anders. (1996). "Information Seeking Behavior and Development of Information Systems: A Contextual View." **Information Seeking in Context** 14-16 August, Tampere.
- McGarry, Kevin. (1983). "Progress in Documentation." **Journal of Documentation**. XXXIX, 2: 95-122.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. (1992). **Felsefeye Giriş**. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Rohde, Nancy F. (1986). "Information Needs." W.Simonton (ed.). **Advance in Librarianship**. XIV: 49-70. Orlando: Academic Press.
- Russel, Bertrand. (1970). "Knowledge, Error and Probable Opinion." C. Landesman (ed.) **The Foundation of Knowledge** New Jersey: Prentice Hall, 20-26.
- Stevens, Norman D. (1986). "The History of Information." W. Simonton (ed.) **Advance in Librarianship**. XIV: 1-44. Orlando: Academic Press.
- Wellish, H. (1972). "From Information Science to Informatics: A Terminological Investigation." **Journal of Librarianship**. IV, July: 157-187.
- Wilson, T. D. (1981). "User Studies and Information Needs." **Journal of Documentation**. XXXVII, March: 3-15.
- Yıldırım, Cemal. (1995). **Bilimin Öncüleri**. Ankara: TÜBİTAK.
- Yuexiao, Zhang. (1988). "Definitions and Sciences of Information." **Information Processing and Management**. XXIV, 4: 479-491.